

LES INSCRIPCIONS IBÈRIQUES A LA CIUTAT DE *BAETULO*

FERRAN TORRA I PORTELL

Amb el desembarcament, l'any 218 aC a *Emporion*, l'actual Empúries, de l'exèrcit romà amb Publi Corneli Escipió, conegut com l'Africà, al capdavant amb el ferm propòsit de conquerir la ciutat de *Cartago Nova* i tallar la connexió amb el seu cabdill cartaginès Hanníbal que es trobava lluitant amb el seu exèrcit en el mateix cor de l'Imperi romà, va començar el que acabaria per ser la romanització d'Hispania i la seva incorporació a l'Imperi com una província més. Derrotats els cartaginesos, Roma va entendre que havia de procedir a incorporar Hispania al seu Imperi per fer-lo més fort i, així, el que va començar l'any 218 aC, que es coneixeria com la *segona guerra púnica*, va acabar l'any 19 aC amb una Hispania totalment conquerida i romanitzada, incorporada a l'Imperi romà. Amb la romanització, els pobles ibèrics, que ocupaven la franja de la costa mediterrània, concretament des del sud de França fins a l'Andalusia occidental, van passar a formar part d'una nova estructura social, es van integrar a un nou model d'organització administratiu i polític, i, encara que a en l'àmbit particular guardaren alguns dels seus costums, la seva integració en l'organització romana

va comportar una integració total i va causar la pèrdua de la seva llengua i els seus costums.

En el que és ara el municipi de Badalona, abans de l'arribada dels romans, hi havia un assentament ibèric localitzat en el turó d'en Boscà, un lloc estratègic ubicat entre les rieres de Canyet i Pomar. El seu origen es determina cap a la meitat del segle IV aC. El poblat estava envoltat per una muralla, de la qual avui dia es conserva alguna petita resta, i una torre rectangular de defensa. Aquest tipus de construccions eren típiques dels pobles ibèrics: assentaments fortificats en posicions elevades per poder tenir una preferència visual en la seva defensa en cas d'atac.

Respecte a l'escriptura dels ibers que habitaven en el turó d'en Boscà, en podem dir ben poca cosa, ja que les restes arqueològiques d'epigrafia ibèrica que conservem dels jaciments són minses i ja d'època romana. No són textos llargs, sinó paraules curtes i a vegades fragmentades, esgrafiades sobre ceràmica, així com epigrafia funerària en esteles de pedra.

Una vegada fundada la ciutat de *Baetulo* a principis del segle I aC, els ibers varen baixar del turó per integrar-se a la nova ciutat romana. Varen mantenir la seva llengua en l'àmbit familiar, però adoptaren el llatí com a llengua de relació amb l'administració fins que, a poc a poc, es va anar diluint i es va deixar de parlar.

En termes generals, la llengua ibèrica és una llengua no indoeuropea, caracteritzada per ser aglutinant,¹ sense res a veure amb les llengües indoeuropees. De moment no se li ha trobat cap filiació lingüística i encara no es pot traduir ja que es pot llegir però no se sap el significat dels mots. Pel que fa a la pròpia escriptura, es distingeixen tres tipus de signaris: *a)* nord-oriental, al qual pertanyen les restes trobades a *Baetulo*, *b)* el signari sud-ibèric i *c)* el tartessi, del qual deriven els dos anteriors.

El investigadors sustenten la teoria que els pobles paleohispànics eren anepigràfics,² i entre aquests, els que ja tenien una tradició en l'escriptura abans d'entrar en contacte amb civilitzacions que mostraven un major bagatge cultural, van seguir tenint una producció epigràfica. Ara bé, en aquells altres als quals mancava aquesta tradició, la proliferació epigràfica es va donar com a conseqüència directa d'haver tingut contactes amb aquestes civilitzacions. En el cas del ibers del turó d'en Boscà desconeixem, per falta d'una quantitat raonable de restes epigràfiques, si abans de l'arribada dels romans ja hi havia una tradició en l'escriptura; però el que resulta significatiu és constatar que gran part de restes que conservem amb escriptura ibèrica és d'època romana. Sabem de casos en què l'adquisició de l'hàbit de l'ús de

l'escriptura es va produir molt aviat, en canvi va haver-hi pobles que no van produir mai una activitat epigràfica, com vascons o càntabres.

Tenint en compte l'existència de les restes epigràfiques que es conserven en el Museu de Badalona, el present treball pretén ser un recull de totes les inscripcions ibèriques trobades a *Baetulo* fins al dia d'avui, i que no inclouen, com és obvi, totes aquelles restes amb inscripcions ibèriques que puguin formar part de col·leccions privades o de les quals no es té coneixement, o totes aquelles que estiguin en procés d'identificació i catalogació. La gran majoria de les inscripcions que es recullen aquí, exceptuant les inèdites la lectura de les quals s'interpreta per primera vegada en aquest article, es troben publicades en diferents articles i ressenyes en revistes i llibres³ especialitzats sobre epigrafia paleohispànica. Amb aquest article, pretenc que tothom que desitgi obtenir una visió de l'estat actual de les inscripcions ibèriques pròpies de *Baetulo* descobertes fins ara, pugui consultar-les en una sola publicació. El recull consisteix, en un primer pas, a agrupar les inscripcions segons el suport epigràfic en què es troben: ceràmica, pedra (esteles funeràries), ploms i monedes, i en un segon pas, fer una anàlisi de quina lectura i interpretació han estat objecte durant el seu estudi en els diferents articles i llibres on han aparegut. Per a les peces inèdites, la lectura que es dona no te comparació ja que és la primera.

La recollida de les inscripcions ibèriques s'ha fet en el Museu de Badalona,⁴ lloc on es troben registrades i guardades totes les peces trobades fins ara en els jaciments arqueològics. Per tal de facilitar la consulta de les inscripcions ibèriques de

Baetulo, a més d'organitzar el treball estudiant les inscripcions agrupades per la naturalesa del suport on estan fixades, per a cada inscripció s'han realitzat unes entrades conceptuals que donen una informació completa de les diferents anàlisis, tant cronològiques, arqueològiques com, sobretot, d'estudi epigràfic sobre la inscripció. Aquests camps són els següents:

1. Número de registre segons el mètode de classificació emprat pel Museu de Badalona.
2. Fotografia o dibuix.
3. Jaciment on ha estat trobada la peça.
4. Datació de la peça trobada, que ens marcarà també la data de la inscripció.
5. Detall de l'estudi de la inscripció. Al costat de la inscripció s'acompanya el codi de referència que té en el MHL.⁵ Si la inscripció encara no havia estat descoberta, aquest apartat apareixerà en blanc.

Per últim, cal tenir en compte que hi ha part de les inscripcions que no es mostren completes, tant perquè falta algun tros del material on es troben fixades, com perquè és impossible fer-ne una lectura a causa del mal estat del material. Així, per tal de ser curosos en la seva transliteració, quan ens trobem amb alguna inscripció que presenta deficiències de lectura o simplement que està mancada de part de la inscripció, farem servir uns signes diacrítics⁶ per marcar aquests defectes. Aquests signes són els que segueixen:

] Inscripció incompleta pel principi.

[Inscripció incompleta pel final.

[-] i [--] Caràcters perduts. Cada guió equival a un signe.

[---] Nombre indeterminat o superior a dos caràcters perduts per als quals no és possible una restitució.

+++ Resta d'algun signe per al qual no és possible determinar de quin caràcter es tracta. Cada creu es correspon amb una lletra perduda.

1. Ceràmica

A. Núm. reg. 3780

Fotografia: Esther Gurri

Descripció: tapadora de ceràmica comuna amb una marca en el fons intern que conté epigrafia ibèrica.

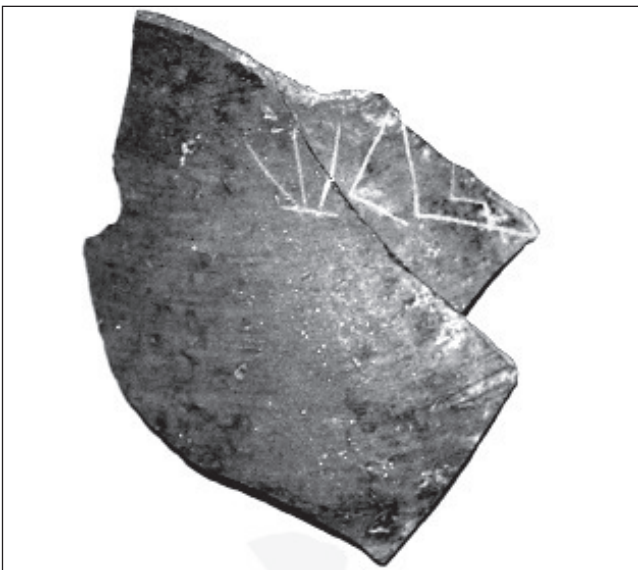
Dimensions: 5,5 x 12 cm.

Jaciment: trobada a *Baetulo*, ciutat romana, exactament en el c/ Sant Josep i de Rosés. 1976. Cala B, estrat II (SJR/79-311).

Datació: segle I aC.

Inscripció: dintre de cartella rectangular, hi ha signes ibèrics que, segons Panosa (1999), hem de llegir [iun] i que hauríem d'interpretar com una forma d'escriptura lligada. Aquesta unitat estaria formada pels següents signes (, ,) i denotaria la marca del propietari o fabricant.

B. Núm. reg. 11361 (inèdita)

Fotografia: Esther Gurri

Descripció: possible vas bicònic. Fragment sense forma de vas de ceràmica grisa.

Dimensions: 6 x 4,6 cm.

Jaciment: trobada a *Baetulo*, ciutat romana, exactament a la plaça de Font i Cussó. 2002. QF-747- 294/284.

Datació: aproximadament entre els anys 40 i 30 aC.

Inscripció: podem distingir () [ti], i amb una mica de reserva () [ke]; els signes que es poden preveure en la zona trencada no mostren un traç que ens faci intuir cap signe conegut. Per tant, amb la transliteració dels dos primers, obtenim el següent resultat: [tike++].

Aquesta forma està ben documentada en altres inscripcions del *corpus* d'epigrafia ibèrica existent a dia d'avui. Moncunill (2007),⁷ en la seva tesi doctoral, recull exemples que contenen aquesta forma en posició sufix o infix.

Però el que resulta interessant és la possibilitat que aquesta <t> representi la marca de femení que destaca Velaza (2006).⁸ En el seu article, proposa que la diferència **Ø-** / **t-** entre dues formes lèxiques iguals podria respondre al fet que la **t-** fos marca per la construcció del femení en ibèric. Els exemples proposat són diversos: **leis** / **ti-leis**, **olor** / **t-olor**, **ortin** / **t-ortin**, **aun** / **t-aun**, en són alguns. Velaza també ressalta que hi ha altres exemples que, per problemes de lectura o de segmentació, s'han d'estudiar amb certes reserves en valorar-hi una possible igualtat lèxica. Un d'ells és el cas de **kef/ti-kef**. Podria ser el nostre [ti-ke +] una forma amb <t> que marki el femení? Només la seva lectura completa podria indicar-nos-ho, cosa que no serà possible per la falta de la resta de la inscripció.

C. Núm. reg. 3840

Fotografia: Albert Cartagena

Descripció: bol de Campaniana B, forma Lamboglia 3/Morel 7541a1 amb un grafit ibèric al fons extern, realitzat després de la cuïta.

Dimensions: 5,8 x 7,2 cm.

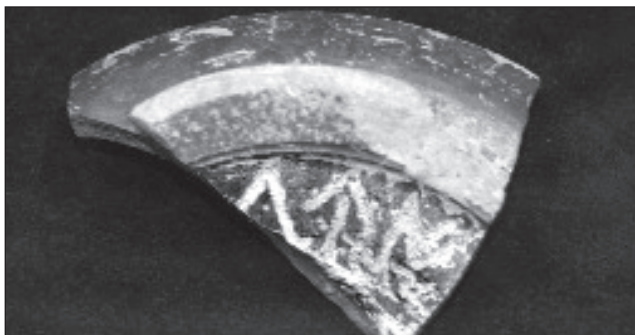
Jaciment: trobada a *Baetulo*, ciutat romana, en una zona indeterminada.

Datació: Segle I aC.

Inscripció: en un principi, la lectura podria ser **ba bo** encara que també podríem llegir **bo ba**. Que sigui una o altra depèn de com orientem la inscripció a l'hora de llegir-la, si a dalt o a baix. Ara bé, considerant l'existència de la paraula **ukeibabo**, que pertany a un plom trobat a *Emporion*, estudiat per Sanmartí (1988),⁹ podem decantar-nos per la primera lectura [**babo**]. Si segmentem el terme trobat en el plom d'*Emporion*: **ukei-babo**, s'hi aprecia una coincidència lèxica amb el nostre [**babo**].

Orduña (2005)¹⁰ considera que la forma general **ba-** té un possible caràcter de prefix verbal i ho exemplifica amb inscripcions recollides en *MHL*, com **ba-biteraataki** (B.7.38), **ba-tirakariteritan** (C.1.24). En canvi, la forma genèrica **-bo**,¹¹ la defineix com un sufix nominal que també pot mostrar-se com un infix: **kutu-o-ike** (F.9.7), **nkears-bo-iltir** (X.0.108).

D. Núm. reg. 4510

Fotografia: Albert Cartagena

Descripció: bol de tipus campaniana B Lamboglia 1. Fragment de vora i fons de ceràmica amb una inscripció en el fons extern esgrafiat després de la cuïta.

Dimensions: 5,3 x 4 cm.

Jaciment: trobada a *Baetulo*, ciutat romana. 1984. Torre Vella. Es. 268.

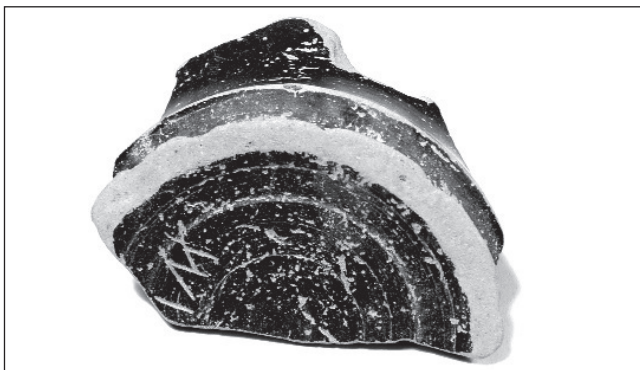
Datació: Segon quart del segle I aC.

Inscripció: [+ui] el primer signe començant per l'esquerra és parcial i l'he representat amb la [+]. Pel traç, tant podria

ser (\wedge) [l] com també (\triangle) [tu]. En la fitxa de la peça arqueològica del Museu de Badalona, la transliteració figura com [lui] i la (+) queda definida com el signe (\wedge).

D'altra banda, no he aconseguit trobar en la bibliografia actual cap publicació que parli d'aquesta inscripció.

E. Núm. reg. 7143

Fotografia: Albert Cartagena

Descripció: bol de campaniana B, Lamboglia 2. Fragment de ceràmica amb una inscripció en el fons extern.

Dimensions: diàmetre 8,5 cm x alçada 0,3 cm.

Jaciment: trobada a *Baetulo*, ciutat romana, en un lloc indeterminat.

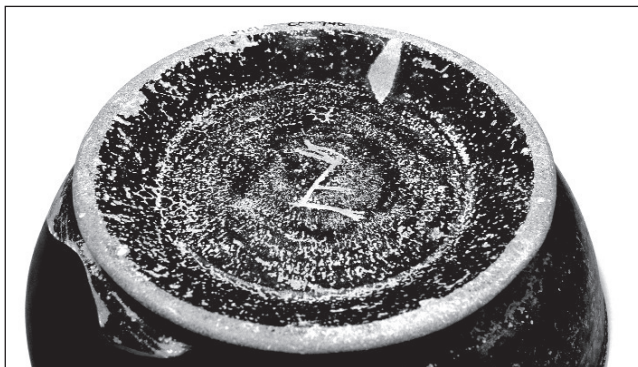
Datació: Segle II-I aC.

Inscripció: La transliteració ens dona]baś (Panosa 1999). En canvi, en la fitxa del Museu de Badalona, es translitera com [-im]. Examinat amb cura, podria ser una terminació d'un nom llatí si considerem els dos signes (\mathbf{I} , \mathbf{M}), propis

de l'alfabet llatí, però, si els enquadrem dintre del signari ibèric tenim la lectura]baś.

Els registres lèxics datats fins a l'actualitat mostren aquest segment]baś com un prefix verbal (Orduña 2006) o simplement es considera un prefix (Velaza 1996). En canvi, en la inscripció que aquí tractem s'intueix una forma sufixada des del moment que hi ha la possibilitat que, en el tros que falta, hi hagués grafiats signes ibèrics. Per tant, en aquest cas, estaríem davant una nova posició per a aquesta partícula, fet que implicaria que tant podria funcionar com a sufix o prefix i li confereix, al meu parer, una naturalesa més nominal que verbal contràriament al que considera Orduña (2006).

F. Núm. reg. 3421

Fotografia: Albert Cartagena

Descripció: bol de ceràmica campaniana B-oïde Morel 2323a amb una inscripció en el fons intern, feta després de la cuita.

Dimensions: alçada 5,1 cm, diàmetre 15,6 cm, diàmetre de fons 11,7 cm.

Jaciment: trobada a *Baetulo*, ciutat romana, en un lloc indeterminat.

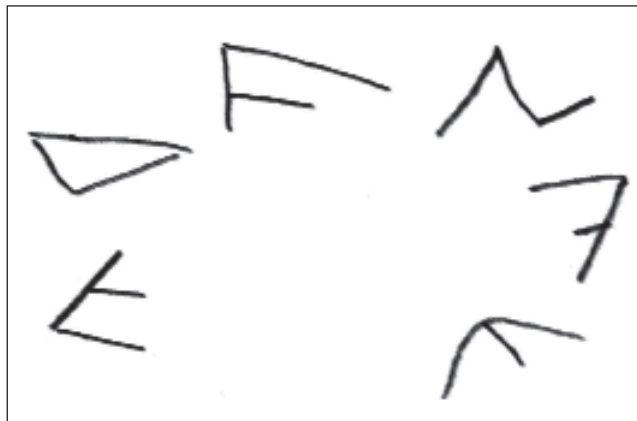
Datació: segle I aC.

Inscripció: segons la fitxa de la peça del Museu de Badalona hauríem de llegir [ki] (); però perquè fos [ki], la marca que intersecciona amb () hauria de travessar per complet el signe, cosa que no passa. Si ens hi fixem bé, veurem que es tracta de () i, per tant, hem de llegir [ka] en el primer signe. D'altra banda, s'observa a continuació de () una incisió que presenta tota la fermesa del traç de (), i en conseqüència estariem davant de [s]. Així, doncs, la inscripció completa que ens trobem en aquest bol seria [kas].

G. Núm. reg. 7259

Fotografia: Esther Gurri

Descripció: fons de ceràmica campaniana B-oïde Lamboglia 5 amb una inscripció en el fons.

Dimensions: 6 cm x 5 cm.

Jaciment: trobada a *Baetulo*, ciutat romana, al Clos de la Torre.

Datació: primera meitat del segle II aC.

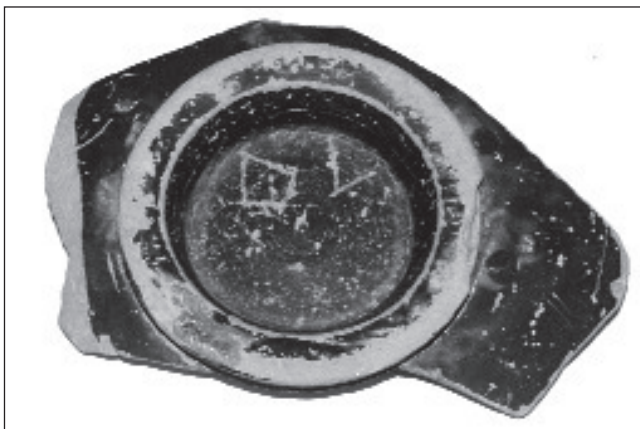
Inscripció: la inscripció està disposada en forma de cercle seguint l'anella del peu extern, i els signes es mostren rectes i clars encara que poc profunds.

A la fitxa del Museu de Badalona, es translitera la inscripció com a [karkankake] seguint l'estudi fet per Panosa (1999). Tal com diu Moncunill Martí (2007),¹² l'últim signe es mostra dubtós, però el translitera com a [karkankati]; Untermann¹³ proposa [Karkankato].

Tal com he tingut l'oportunitat d'observar la inscripció en el Museu de Badalona, em decanto per l'opció d'Untermann.

La diferència entre [-ti] i [-to] és la grandària del signe de cadascun, mentre que per a [-ti] tenim (√) per a [-to] trobem (√) Doncs bé, el signe que apareix en la inscripció es mostra curt d'alçada, fet que em porta a creure que la transliteració és [Karkankato]. Segons Panosa (1993),¹⁴ no hi ha paral·lels d'aquesta inscripció en l'actualitat i proposa que es tracti d'un compost antroponímic.

H. Núm. reg. 10605

Fotografia: Esther Gurri

Descripció: fons d'un plat de ceràmica campaniana B o B-oïde.

Dimensions: 6 x 3,6 cm.

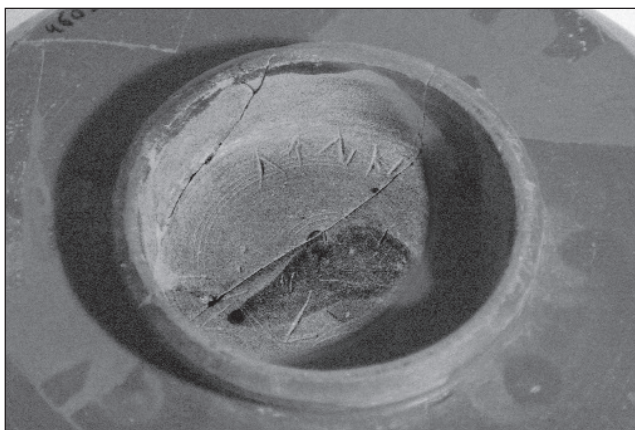
Jaciment: trobada a *Baetulo*, ciutat romana, a la plaça de Font i Cussó.

Datació: aproximadament entre els anys 40 i 30 aC.

Inscripció: segons Panosa (1999), és una inscripció

indeterminada que es pot llegir [lku], [l'í], [kum], [rm]. Personalment, em decanto per la segona: [l'í] perquè, en una lectura d'esquerra a dreta, crec que els signes estan ben identificats.

I. Núm. reg. 4603

Fotografia: Albert Cartagena

Descripció: plat de *terra sigillata* itàlica forma Goudineau 1.

Dimensions: 15 xm de diàmetre x 5, cm d'alçada.

Jaciment: trobada a *Baetulo*, ciutat romana, al carrer de Lladó, 45-53.

Datació: darrer quart del segle I aC.

Inscripció: sembla que la lectura podria ser [luni]. Aquesta forma està present en lèxics com [silunini],[Kebelsilunin], recollits en la tesi doctoral de Moncunill (2007). Potser podríem extreure una segmentació com [si-luni-ni] o [Kebel-si-luni-(n)].

2. Esteles funeràries

2.1. Estela de Can Peixau

Fins al dia d'avui són tres les esteles funeràries que s'han trobat en les excavacions arqueològiques realitzades a la ciutat de Badalona. La més antiga es va trobar l'any 1929 a l'antic barri de Llefia, actualment el Raval, concretament en la vil·la de Can Peixau. És un bloc monolític de pedra de Montjuïc¹⁵ decorada amb una roseta de sis fulles i tres puntes de llança amb una inscripció a la part superior. Aquest monòlit es va trobar reutilitzat com un banc a l'entrada d'una casa (Comas, Padrós, Velaza, 2001).

Respecte a la interpretació de la inscripció que hi apareix, s'ha de dir que actualment hi ha dues lectures que disten bastant entre si. En la fotografia (núm. 11), on he variat el contrast de la brillantor i la textura de forma expressa, es pot observar la resta del traç de la incisió feta en la pedra, una mica malmesa pel pas del temps i dels possibles usos donats, i això ens pot ajudar una mica més sobre quina posició prendre davant les dues teories d'interpretació existents, o per contra, si n'hi pot haver alguna més, com tot seguit veurem. Les dues lectures fins ara publicades són: **CAIO** (Guitart, 1976) interpretant que es tracta d'un nom romà *Caius*; i l'altra és la de **tikaio*** (Untermann, 1990)¹⁶ i (Panosa, 1999),¹⁷ encara que últimament s'ha donat una nova lectura que corregeix les anteriors: **akanos** (Moncunill Martí, 2007).¹⁸ Per tant, estariem davant de tres lectures per a una mateixa inscripció. Tant Guitart com Untermann coincideixen en la interpretació correcta de dos dels signes ibèrics, concretament: **Λ**, **H**, transliterats cadascun com a **[ka]** el primer i **[o]** el segon. D'altra banda, encara que també

Fotografia: Albert Cartagena

Fotografia: Albert Cartagena

coincideixen a llegir [i] (𐌃), s'ha d'afirmar que no és [i] sinó [n] (𐌃) si tenim en comte la fotografia de contrast (fotografia núm. 11), on s'aprecia que el signe ibèric a llegir és (𐌃) i no (𐌃).

De moment, sense comptar amb la lectura d'*akanos*, analitzem les de *Caio* i *tikaio**. Fent una segmentació dels dos termes per comparar les coincidències lèxiques, trobem les següents sèries: Ø-*Caio* i ti-*Kaio*. Sabent ja que la lectura correcta és [na] i no [i], tenim per als dos casos una lectura comuna: *-Kano*. Però, aprofundint més, cap d'aquestes dues interpretacions ha tingut en compte la falta d'un signe al final de la inscripció. Cert és que amb prou feines es veu, però en

la fotografia de contrast, s'observa un traç (𐌃) o sigui [s]. Per tant, tenint en compte el que hem explicat fins aquí, estariem davant una forma: *-kanos*. Ara bé, què passa amb el primer signe? Mentre Guitart no llegeix cap signe Ø, Untermann llegeix [ti] i Moncunill Martí recull, en la lectura corregida, el signe [a]. Aquesta vocal ens donaria una nova i crec que definitiva lectura que anul·laria les altres dues, en mostrar-se més estable en la lectura dels signes.

2.2. Esteles del *cardo maximus*

Són esteles trobades durant les excavacions del juliol del 2001 realitzades a la zona comercial del fòrum, situada en el subsòl de la plaça de Font i Cussó de Badalona, concretament en el lloc de confluència entre el *cardo maximus* -un dels carrers principals de la ciutat romana orientat de nord a sud- i el *decumanus maximus* -l'altre carrer principal, creuat perpendicularment pel *cardo maximus*. Doncs bé, les excavacions es van centrar en la part del col·lector del *cardo maximus*, i mentre es feien es van trobar les dues esteles funcionant com a tapa del propi col·lector. Els constructors romans varen utilitzar les dues esteles funeràries ibèriques entre altres materials de pedra per fer la coberta del col·lector. Aquestes dues més la de Can Peixau formen fins avui el corpus total d'esteles funeràries trobades a la ciutat romana de *Baetulo*.

Les esteles trobades en el col·lector del *cardo maximus* estan molt ben estudiades en l'article publicat per Comas, Padrós i Velaza (2001),¹⁹ que inclou una descripció del

context històric que envolta les dues esteles i un excel·lent estudi epigràfic, argumentant molt bé la seva més que possible traducció.

Les esteles es conserven en el Museu de Badalona, igual que la de Can Peixau, i les seves corresponents inscripcions són les següents:

Fent un síntesis de l'article,²⁰ seria important ressaltar que la seqüència [?lbe-] sembla que és una simplificació de [n?lbe-] i, atesa la possibilitat de la seva pronunciació com a [na], tant de [nm] com de [?], podríem trobar una equivalència amb [nalbe], nom personal que es troba en un plom d'Empúries.

Quant als sufixos [-ar] i [-?i], cal dir que acompanyen sovint noms de persona, actuant amb tota seguretat com a marcadors de cas de genitiu o datiu. Segons la documentació epigràfica estudiada, per tant, seria plausible entendre aquesta inscripció, tal com proposen Comas, Padrós i Velaza (2001), com *Per a Nalbebiur*.

La segona estela presenta una estructura una mica més complexa, ja que té afegit el lèxic [ebanen] al final de la inscripció. Aquest terme ha estat molt ben analitzat per Velaza (1994)²¹, que, en el seu article, el contraposa al terme [teban], essent la grafia <t> el marcadors de femení que el diferencia del primer en no tenir-ne <Ø>. Proposa per al primer el significat de *fill* i per al segon el de *filla*. Per a aquesta inscripció, Comas, Padrós i Velaza (2001) ens proposen la següent transcripció: (De o per a) *Bantui, fill de Nalbebiur*.

3. Monedes

S'entén per *seca* el taller on es fabrica moneda per ser posada en circulació. El terme procedeix de l'àrab. *Sikka*, que significa *encuny, peça d'acer on és entallada la figura que cal imprimir a una moneda o medalla*. Les monedes ibèriques encunyades en aquests tallers portaven una llegenda en alfabet ibèric que mostrava el lloc on estava ubicada la *seca*, però els investigadors encara avui dia no es posen d'acord a relacionar algunes de les seques amb els nuclis de població on podien estar localitzades.

A la nostra ciutat, les excavacions realitzades han posat a la llum un total de 171 monedes ibèriques amb la llegenda de *Baitolo*. En aquest recompte, no tenim presents les

monedes de col·leccions privades, museus, subhastes ja que no se'n sap la procedència. De les 171 monedes trobades en els jaciments, 133 han estat localitzades a la ciutat romana de *Baetulo*, altres 4 han estat trobades al seu territori, mentre que 35 s'han descobert fora de la ciutat romana. El fet que el 78% del total s'hagi trobat a la pròpia *Baetulo* fa pensar als estudiosos que la *seca* de *Baitolo* s'ha de correspondre amb la ubicació de la ciutat de *Baetulo* (Padrós 2001).

La *seca* de *Baitolo* té sis emissions i totes elles porten la llegenda, sempre a la part del revers de la moneda i amb alineació horitzontal, de **𐌃𐌆𐌔𐌃𐌃** *Baitolo*, el nom del poblat ibèric que els romans van adoptar com a *Baetulo*. Els signes corresponen al signari ibèric nord-oriental.

La cronologia per a la datació de les primeres emissions de moneda de la seca *Baitolo* s'ha fet tenint en compte tres paràmetres:²² *a*) la pròpia fundació de *Baetulo*, que va tenir lloc al voltant del principi del segle I aC, sabent que la seca *Baitolo* s'ha localitzat a la pròpia ciutat romana, *b*) el fet que en el turó d'en Boscà, l'assentament ibèric que fou abandonat pels seus pobladors al voltant de l'any 100 aC per integrar-se a la nova ciutat romana, no s'hagin trobat monedes i *c*) que els nivells més antics on s'han trobat monedes de la seca de *Baitolo* són els del proveïment d'aigua del poblat, datat entre el 90 i el 80 aC. Amb aquests tres paràmetres, els investigadors proposen que la primera emissió es va fer entre els anys 100 i 80 aC. Amb aquesta cronologia es rectifica la proposada anteriorment per Villaronga, que situava les primeres emissions, sobretot les cinc primeres, al final del segle II aC, i la sisena a principis del segle I aC (Padrós, 2002).

En totes elles l'anvers està definit per un cap viril mirant cap a la dreta; en algunes emissions el cap porta una diadema o una diadema amb ínfules, i en altres, de nova emissió, el cap és barbat. En canvi, el revers és més canviant en funció del valor que tingui la moneda; tant podem trobar el cos d'un dofí per a les monedes que tenen el valor de sextant, o la part davantera d'un pegàs en les que tenen valor per als quarts, o un genet amb palma cap a la dreta per als valors d'unitat (Padrós, 2002).

4. Plom

Existeix un estudi complet del plom a càrrec de Comas, Padrós i Velaza (2002).²³ És un estudi que situa el plom en el context de la seva troballa i posteriorment hi ha un comentari epigràfic. El plom fa una mida de 5,9 cm d'ampla i 6,9 cm de llargada, i té una perforació circular a l'extrem superior amb dues cartel·les rectangulars incises en una de les cares. A cada incisió hi ha una inscripció que, en tots dos casos és la mateixa, amb l'única diferència que, mentre una està impresa en posició directa, l'altra ho està en posició inversa.

El possible ús d'aquesta peça el podríem buscar en una funció identificativa, o sigui que fos emprada com a etiqueta per identificar la procedència de l'objecte, la propietat o potser el contingut. Fins i tot s'ha especulat amb la possibilitat que pogués funcionar com un segell per poder marcar objectes de ceràmica, o lacrar escrits o documents. La dificultat de poder definir realment quina era la seva funcionalitat s'esdevé pel fet que no s'ha trobat cap paral·lel amb el qual es pugui establir una comparació.

Segons Comas, Padrós i Velaza, la lectura es mostra sense discussió com a **[aiuniltum]** tota vegada que, en la seva segmentació **aiun-** i **-iltun**, es reconeixen dues formes molt conegudes com a formadores d'antropònims,²⁴ El fet que sigui un nom personal invita a creure que pot fer referència al propietari de l'objecte o de la fàbrica on s'havia produït i que es penjaria a la manera d'una etiqueta.

5. Conclusions

A mode de cloenda, cal dir que de totes les inscripcions analitzades aquí no podem extraure gaire informació, ja que la major part de l'epigrafia en suport de ceràmica estudiada és fragmentària o abreviada. L'única inscripció que podem comptar com sencera és la núm. reg. 7259, on podem llegir **[Karkankato]**, que es creu que és un antroponímic. En general, podem afirmar que l'epigrafia estudiada en aquest article, basant-nos sempre amb els coneixements que es tenen d'aquesta llengua fins al dia d'avui, apunta cap a la consideració de noms propis que fan referència a propietat o fabricació.

D'on podem extreure més conclusions, sense oblidar que l'ibèrica és una llengua que encara no té traducció, és de l'epigrafia realitzada sobre pedra, concretament de les esteles sepulcral, on les fórmules emprades per emulació de les romanes sembla clar que anuncien del nom del difunt i del seu patronímic. Respecte al suport petri, cal dir que és substancialment una mostra d'influència romana (Velaza, 1996). Les inscripcions sepulcral són les més significatives. Segons els investigadors, les inscripcions més antigues sobre pedra mostren una decoració encara indígena, ja que el text es troba escrit en el mateix camp ornamental sense que

s'aprecii l'existència del camp epigràfic, o sigui, d'una àrea del suport destinada a ser gravada per la inscripció (Velaza, 1996). També es considera producte de la influència romana la utilització del patronímic en la fórmula onomàstica, com per exemple en una de les esteles trobades a *Baetulo*, exactament en el cardo maximus (fotografia núm. 13), on podem llegir: "(De o per a) Bantui, fill de *Nalbebiur*". Aquesta fórmula contrasta amb les inscripcions de les altres dues esteles trobades en els jaciments de la ciutat romana de *Baetulo* i conservades al Museu de Badalona on no apareix la utilització del patronímic. De tot això, podem extraure que el ibers utilitzaren la seva llengua i l'alfabet per copiar models i patrons que introduïren els romans.

En definitiva, els ibers no foren grans productors de textos si ens atenem a les restes que s'han descobert en els jaciments, i no parlo solament dels ibers de *Baetulo*, sinó de forma genèrica de tots el pobles ibers que habitaven les costes del Mediterrani i part de l'interior. Tal com he dit en la introducció, es creu que la major part desenvoluparen l'escriptura a partir de l'entrada en contacte amb civilitzacions que ja tenien una tradició epigràfica consolidada. Fenicis, grecs, romans són pobles que contactaren amb els ibers i pobles paleohispànics i van provocar que en aquests proliferessin les produccions escrites. L'escriptura es

va convertir en una necessitat si tenim en compte que els contactes amb aquests pobles eren motivats per les relacions comercials. Així, doncs, els afers econòmics de les colònies fenícies de *Gades* o *Malakka*, fundades cap al segle XII aC, amb els pobles indígenes meridionals de la Península Ibèrica, van desencadenar l'adopció per part d'aquests de l'alfabet púnic, que adaptaren a les seves necessitats lingüístiques, amb el signari conegut com el *tartessi*. El signari tartessi va originar la varietat sud-ibèrica i posteriorment la nord-oriental. Tampoc no hem d'oblidar el signari grecoibèric, originat en les actuals províncies d'Alacant i Múrcia com a conseqüència d'una adaptació de l'alfabet jònic²⁵ pels ibers de la zona. Un gran exemple d'aquest signari és el conegut plom d'Alcoi.

Resumint, podem dir que, en els llocs on abans de l'arribada dels romans ja hi havia una certa producció epigràfica, com en el cas d'Empúries o de Sagunt, es va produir l'assimilació de nous suports on escriure; però, d'altra banda, en llocs on l'epigrafia semblava no haver existit fins a l'arribada del romans, l'existència de textos en ibèric coincideix amb els primers exemplars en llatí com és el cas de *Tarraco*. Sembla que, amb la romanització, començaren a desenvolupar un cert corpus epigràfic en llengua ibèrica que existia amb anterioritat; en el cas de

Baetulo, és molt atrevit dir que no hi havia, abans de l'arribada dels romans, una producció epigràfica, encara que fos minsa; el que sí és segur és que les restes amb inscripcions ibèriques excavades en els jaciments coincideixen cronològicament amb la producció epigràfica llatina.

Notes

1. Les paraules estan constituïdes per masses de lexemes y afixos, cada un amb un significat referencial o gramatical ben definit. Aquest terme fou creat per Wilhelm von Humboldt el 1836 per classificar les llengües tenint en compte la seva morfologia.
2. Sense inscripcions o escriptura.
3. Tota la bibliografia en la qual podem trobar cadascuna de les inscripcions tractades aquí la podem trobar en la bibliografia d'aquest article.
4. Tota la bibliografia en la qual podem trobar cadascuna de les inscripcions tractades aquí la podem trobar en la bibliografia d'aquest article.

5. Untermann. *Monumenta Linguarum Hispanicarum. III. Die iberischen Inschriften aus Spanien*. En endavant MHL.
6. Aquests signes són emprats de forma unànime pels estudiosos de l'epigrafia o paleografia, per tant no són creació meua i l'únic que faig és limitar-me a utilitzar-los per convenció. Cal dir que aquests signes han estat extrets de la tesis doctoral de Moncunill. *Lèxic d'inscripcions ibèriques* (1991-2006), dirigida pel professor Velaza.
7. Moncunill. *Lèxic d'inscripcions ibèriques (1991-2006)*. Tesis doctoral, Barcelona 2007.
8. Velaza. "Tras la huella del femenino ibérico: una hipótesis de trabajo", dins *Palaeohispanica* 6. Rev. *Sobre lenguas y culturas de la Hispania antigua*. Institución Fernando el Católico, Excma. Diputación de Zaragoza, 2006, p. 247-254.
9. Sanmartí. "Una carta en lengua ibérica, escrita sobre plomo, procedente de Emporion", dins *Rev. Arque. Narb.* 1988, p. 95-113.
10. Orduña. *Segmentación de textos ibéricos y distribución de los segmentos*. Tesis doctoral, UNED, 2006, p. 178
11. Orduña (2006), p. 61.
12. *Op. cit.* en 7.
13. Untermann (1990).
14. Panosa. "Nuevas inscripciones ibéricas en Catalunya", dins *Cumplutum*, 4, p. 175-222
15. Villaerroya (dir.). *Història de Badalona*. Badalona: Museu de Badalona, 1999, p. 26.
16. Untermann, MHL, C. 8.1.
17. Panosa. *La escritura ibérica a Catalunya y su contexto socioeconómico (siglos V-I a.c.)*, Vitoria, 1999.
18. *Op. cit.* en 7.
19. *Palaeohispanica, revista sobre lenguas y culturas de la hispania antigua*, 1-2001, Institución Fernando el Católico, Excma. Diputación de Zaragoza, 2001.
20. Comas, Padrós Velaza (2001).
21. Velaza. "Iberisch -eban, -teban", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 104, (1994), p. 142-150.
22. Padrós. "El protagonisme de la moneda ibèrica a les ciutats romanes tardorepublicanes: *Baetulo* i la seca de Baitolo" *VI Curso d'història monetària d'Hispania*, MNAC, 2002, p. 109.

23. "Un plomo con doble inscripción ibérica localizado en *Baetulo*", p. 327-331, dins *Palaeohispanica. Revista sobre llengües y cultures de la Hispania antiga*. Institució Fernando el Catòlic, Excma. Diputació de Zaragoza, 2002.

24. *Op. cit.* en 20.

25. Variant del grec que es parlava a les colònies gregues a l'Àsia Menor.

Bibliografia

COMAS, Montserrat; PADRÓS, Pepita; VELAZA, Javier. "Dos nuevas estelas ibéricas de Badalona", *Palaeohispanica*, 1, 2001, p. 291-299.

COMAS, Montserrat; PADRÓS, Pepita; VELAZA, Javier. "Un plomo con doble inscripción ibérica localizado en *Baetulo* (Badalona)", *Palaeohispanica*, 2, 2002, p. 327-331.

GUITART DURAN, Josep. *Baetulo. Topografía arqueológica urbanismo e historia*. Badalona: Excma. Ayuntamiento de Badalona, 1976, p. 166. (Monografías Badalonesas, núm. 1)

MONCUNILL MARTI, Noemí. *Lèxic d'inscripcions ibèriques* (1991-2006). Tesi doctoral, 2007.

ORDUÑA, E. *Segmentación de textos ibéricos y distribución de los segmentos*. Tesi Doctoral. UNED, 2005.

PADRÓS I MARTÍ, Pepita. "El protagonisme de la moneda ibèrica a les ciutats romanes tardorepublicanes: *Baetulo* i la seca de *Baitolo*". *VI Curs d'història monetària d'Hispania*. Barcelona: MNAC, 2002.

PANOSA, M. Isabel. "Nuevas inscripciones ibéricas de Catalunya". *Complutum*, 4, 1993. p. 175-222.

PANOSA, M. Isabel. *La escritura ibérica en Catalunya y su contexto socioeconómico* (siglos V-I a.C.). Vitoria, 1999.

SANMARTÍ, E. "Una carta en lengua ibérica, escrita sobre plomo, procedente de Emporion". *Revue Archeologique Narbonaise*, 21 (1988 (1990)), p. 95-113.

VELAZA, Javier. "Iberisch -eban, teban". *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 104, 1994, p. 142-150.

VELAZA, Javier. "Epigrafía y lengua ibéricas". *Cuadernos de historia*, Madrid: editorial Arco, 1996.

VELAZA, Javier. "Tras la huella del femenino ibérico: una hipótesis de trabajo". *Palaeohispanica*, 6, 2006, p. 247-254.

VELAZA, Javier. "Et Paleohispànica scripta manent: L'epigrafia romana com a model de les epigrafies paleohispàniques". *Scripta Manent*.

VILLARROYA, Joan (dir.). *Història de Badalona*.

Badalona: Museu de Badalona, 1999. (Col·lecció Monografies badalonines, núm. 16).

UNTERMANN, J. *Monumenta Linguarum Hispanicorum*, III. Wiesbaden, 1990.